

## Використання інтерактивних методів навчання в процесі підготовки студентів до діяльності в бізнес-середовищі

**Н.Ю. Кузьміна**

кандидат філософських наук, доцент, керівник Центру підприємницької підготовки та освітніх інновацій, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

**П.М. Андруховець**

заступник директора Київського ліцею бізнесу

*У статті розглянуто особливості впровадження інтерактивних методів навчання у вищій школі, обґрунтовано доцільність використання методу кейсів і форми проектно-аналітичної сесії для підготовки студентів до професійної діяльності в умовах конкурентного бізнес-середовища.*

*В статье рассмотрены особенности внедрения интерактивных методов обучения в высшей школе, обоснована целесообразность использования метода кейсов и формы проектно-аналитической сессии для подготовки студентов к профессиональной деятельности в условиях конкурентной бизнес-среды.*

*In the article some aspects of interactive teaching methods in higher education, considered. The possibility of using the method of case studies and project brainstorming session in preparing students for today's business situation the authors investigated.*

**Ключові слова:** інтерактивні методи навчання, вища освіта, професійна діяльність, практична підготовка, метод кейсів, проектно-аналітична сесія, бізнес-середовище.

### Постановка проблеми

В історії світової педагогічної думки та практичної педагогічної діяльності існують найрізноманітніші форми організації навчання. Виникнення, розвиток, удосконалення та поступове відмирання окремих із них пов'язане з потребами суспільства, що розвивається.

Ідеї групової роботи мають як педагогічні витоки (белл-ланкастерська система взаємного навчання, дальтон-план, бригадно-лабораторна форма навчання, план Трампа) [2], так і психологічні основи (групова психотерапія, психокорекція, тренінги). Уміння працювати в групі та команді на сьогодні є такою ж необхідною компетенцією, як комп'ютерна грамотність і знання іноземної мови. Вища освіта, зокрема університетська, є досить інертною до введення принципів змін у навчальний процес. Проте, дія ринкового механізму призводить до поступових зрушень і в такій консервативній сфері.

### Аналіз останніх досліджень і публікацій

У викладанні правових і фінансово-економічних дисциплін на сьогодні при-

ритетними є теоретичні знання. Це пояснюється недостатньою технічною оснащенням освітніх установ, тому для проведення практичних занять із використанням ІТ-технологій необхідно відповідне забезпечення обладнанням і програмними продуктами, а також низьким рівнем зацікавленості викладачів у застосуванні інноваційних та інтерактивних методів у навчальному процесі. Нині гостро постало питання необхідності зміни ситуації у вищих навчальних закладах, зроблено акцент на формуванні практичних навичок [3].

Мусаєв Даянат Муса огли вважає, що основні методичні інновації пов'язані на сьогодні із застосуванням інтерактивних методів навчання [6]. Суть останнього полягає в тому, що навчальний процес організований таким чином, що практично всі студенти групи є залученими до процесу пізнання, мають можливість розуміти й рефлектувати з приводу того, що знають і думають. Спільна діяльність студентів у процесі пізнання, засвоєння навчального матеріалу означає, що кожен вносить свій особливий індивідуальний вклад, відбу-

вається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Ці форми є ефективними в тому разі, якщо обговорюється певна проблема, про яку студенти мають початкові уявлення, отримані раніше на заняттях або з життєвого досвіду. Важливо, щоб рівень обговорюваної проблеми давав змогу перейти від найпростіших питань до широкої постановки проблеми [7, с. 217-233].

Інтерактивне навчання певним чином змінює вимоги до роботи викладача. Він із урахуванням актуальних запитів розвитку системи освіти повинен володіти такими вміннями: організувати комунікацію таким чином, щоб вона була обопільно важливою та цікавою; цілеспрямовано створити для студентів навчальні ситуації, що спонукають їх до інтеграції зусиль; формувати навчальну атмосферу в аудиторії та дозувати свою допомогу студентам; вирішувати нестандартні навчальні та міжособистісні ситуації; зберігаючи науковий авторитет, допомагати студентам не потрапляти під свою залежність, а проявляти самостійність в інтелектуальній поведінці. У такому розумінні інтерактивне навчання як форма освітнього процесу дійсно стане тим чинником, який оптимізує суть і структуру педагогічних взаємодій.

Проте, аналіз можливостей, перспектив та обмежень упровадження групових інтерактивних методів навчання лише з точки зору системи вищої освіти на сьогодні є малоефективним. В умовах економічної кризи, що далека від подолання, саме бізнес-середовище визначає професійну життєздатність та можливу кар'єру вчорашнього випускника [2].

### ***Формулювання цілей статті***

Метою статті є аналіз можливостей та обмежень упровадження інноваційних інтерактивних форм університетського навчання в процесі підготовки економістів і психологів до роботи в умовах бізнес-середовища.

### ***Виклад основного матеріалу дослідження***

Серед загальнонавчаних методів інтерактивного навчання найбільш розповсюдженим є дискусія, круглий стіл, метод мозкового штурму, рольова гра. У цій пуб-

лікації авторів більшою мірою цікавлять методи підготовки, що мають професійну спрямованість, а саме: метод кейсів і проектно-аналітична сесія. Проаналізуємо кожен із них, визначивши принципові характеристики, можливості використання та обмеження у впровадженні в навчальний процес.

### **Метод кейсів**

Ознайомлюючись із публікаціями стосовно досвіду застосування цього методу у вузах України, на наш погляд, слід виокремити роботу Тернопільського національного економічного університету та безпосередньо викладача кафедри соціальної роботи Біскупа Віталія Степановича. Ряд його міркувань з приводу особливості та широких можливостей методу case-studies були використані нами в цій публікації.

Метод case-study або конкретних ситуацій (від англійського case – випадок, ситуація) – метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань, ситуацій (вирішення кейсів). Безпосередня мета методу case-study – спільними зусиллями групи студентів проаналізувати ситуацію – case, що має місце в реальному житті, і розробити практичне рішення; закінчення процесу – оцінка запропонованих алгоритмів і вибір кращого в контексті поставленої проблеми.

Створений як метод вивчення економічних дисциплін, нині метод case-study є широко розповсюдженим у вивченні медицини, юриспруденції та інших наук. Передбачається, що в реальному житті не існує однозначно правильних рішень. Суть навчання методом case-study полягає в тому, що кожен пропонує варіанти, виходячи з наявних знань, практичного досвіду та інтуїції [8]. Основна функція методу case-study – учити студентів вирішувати складні неструктуровані проблеми, які неможливо вирішити аналітичним способом. До переваг методу case-study можна віднести:

- використання принципів проблемного навчання – отримання навиків вирішення реальних проблем, можливість робо-

ти групи на єдиному проблемному полі, уміння оперувати основними поняттями, вибудовуючи логічні схеми вирішення проблеми, аргументувати свою думку;

- отримання навиків роботи в команді;
- уміння формулювати питання, аргументувати відповідь.

Метод аналізу ситуацій успішно може застосовуватись і в процесі вивчення гуманітарних дисциплін, зокрема соціологічних і психологічних.

У практиці роботи авторів статті в Університеті економіки та права «КРОК» метод кейсів застосовується в рамках дисципліни «Теорія та практика психологічного тренінгу» для студентів 4 курсу юридичного факультету, спеціальність «Психологія». Для обґрунтування доцільності використання методу кейсів звернемося до переліку навичок, технік та умінь, які повинні опанувати студенти протягом курсу: уміти аналізувати психологічні особливості конкретної тренінгової групи; визначити проблемні моменти в її роботі; організувати та провести тренінг (або його окремі частини) відповідно до ситуації.

Вирішити такі завдання можна двома способами:

1) організувавши реальну практику роботи в групі для студентів;

2) розробивши кейси, для вирішення яких студент повинен спроектувати весь тренінг або його частину (наприклад, діагностичну).

Перший спосіб практичної підготовки був можливим в університеті в 2009-2011 н.р., коли на 1 та 2 курсах для студентів-економістів проводилися проектно-аналітичні сесії (проектно-аналітична сесія – див. нижче). У процесі організації заходів, що передбачають активне використання групової роботи, саме зацікавлені студенти-психологи 4 курсу виступали організаторами груп (ігротехніками). Після завершення сесії майбутні психологи вчилися аналізувати роботу молодших колег і розробляли індивідуальні рекомендації щодо подолання особистісних труднощів, які виникали в учасників у ході роботи в групі.

Другий спосіб: організація навчання із

застосуванням методу кейсів використовується в рамках курсу «Теорія та практика психологічного тренінгу», у частині, пов'язаній із проектуванням студентами власних тренінгів (або їх складових).

#### Проектно-аналітична сесія (ПАС)

Детально про технологію проектно-аналітичної сесії (ПАСу) автори розповідали у статті «Проектно-аналітична сесія як засіб адаптації набутих теоретичних знань на практиці» [5]. У цьому дослідженні лише вкажемо на її принципний устрій, більше уваги приділимо розглядові її ефективності та умов організації. Кожна проектно-аналітична сесія організується в чотири етапи [4, с. 135]:

Такт № 1 – «Аналіз ситуації». Кожна команда виступає з доповіддю за темою, решта груп – критикують і ставлять запитання, тобто запускається процес обміну досвідом.

Такт № 2 – «Виділення труднощів і проблем у реалізації проєктів». Виступають ті групи, які нічого конструктивного напрацювати не змогли. Усі інші беруть участь у дискусії та намагаються так чи інакше подолати побачені доповідачами труднощі.

Такт № 3 – «Проектні пропозиції для вирішення поставлених проблем». Після того, як на схемах позначено певну кількість проблем, необхідно відповідати на запитання: що з ними робити? Для цього команди готують проектні пропозиції та плани організації робіт, спрямовані на реалізацію цих пропозицій.

Такт № 4 – «Гра на самостійно створеному макеті». На підставі проєктів, запропонованих командами, створюється нова організаційна схема, що враховує та збирає всі конструктивні пропозиції команд.

Авторами у 2010-2011 н.р. та 2011-2012 н.р. було проведено проектно-аналітичні сесії за темою «Бізнес-ідеї та бізнес-проєкти для Євро-2012». Учасники ПАС – студенти 4 курсу факультету «Економіки та підприємництва» (постколедж).

Про реальну ефективність сесій зможемо дізнатися лише після того, як випускники отримають досвід реальної участі в бізнес-проєктах. Однак, проведене після заходів анкетування та опитування дають

змогу зробити низку висновків. У ході аналізу та рефлексії заходу студентам було запропоновано відповісти на три запитання анкети.

Запитання перше: «У чому відмінність між традиційною (лекційно-семінарською) формою навчання та ігровою?»

Відповідаючи на нього, четвертокурсники виділили ряд відмінностей:

1. Традиційні форми навчання передбачають «чітко визначені завдання та теми». Ігрові форми формулюють «загальні вимоги та надають більш широкі можливості реалізації своїх ідей, оцінок, конструктивної критики».

2. Можливість «самостійно обирати необхідний для опрацювання та досягнення мети матеріал».

3. Заохочувальний і конкурентний характер проектно-аналітичної сесії.

4. В ігрових формах студенти мають більше уявлення про предмет обговорення.

5. Необхідність допомоги один одному в командній роботі.

Ряд студентів відмітили можливість поєднання традиційної та ігрової форм навчання. Лекційно-семінарські заняття розглядаються як такі, що можуть «дати матеріал як основу, а ігрова форма – втілення його в практику».

Відповідаючи на друге запитання: «Що виявилось найбільш цікавим і найбільш складним?» – як найбільш цікаве студенти відзначили:

- можливість «застосування набутих навичок на практиці (хоча і не на 100-процентно реальній), набуття знань про цікаві проекти, ринкову ситуацію»;

- можливість порівняти результати своїх напрацювань із тим, що зробили інші команди;

- актуальність теми Євро-2012;

- «розроблення бізнес-ідеї та аналітичної роботи»;

- «аналіз проектів своїх одногрупників, знаходження альтернатив та обґрунтування власної точки зору»;

- імітаційна форма гри.

Найбільш складним для студентів виявилось:

- «за короткий час здійснити аналіз ринку»;

- «розробити більш-менш реалістичний бізнес-проект, розібравшись із технічними даними»;

- «пошук нормальної та достовірної інформації»;

- «знайти час для творчого мислення»;

- «розподіл проекту за пунктами бізнес-плану».

Третє запитання було сформульовано так: «У процесі вивчення яких предметів доцільно було б використовувати ігрові форми навчання?»

Упровадження ігрових та імітаційних методик студенти вважають за доцільне:

- у ході вивчення предметів, пов'язаних із бізнес-плануванням, оцінкою інвестиційних проектів, фінансів, оскільки «такий підхід допомагає систематизувати знання»;

- для отримання практики «розрахунків реальних проектів»;

- в курсі «Планування діяльності підприємства», «Стратегія підприємства», «Економіка підприємства», «Бухгалтерський облік»;

- як «стимулювання самостійної роботи студентів», «розвиток здатності до аналізу».

Висновки та рекомендації щодо подальшого впровадження проектно-аналітичних сесій у навчальний процес:

1. Проектно-аналітичні сесії цього спрямування рекомендовано проводити для студентів 3 та 4 курсів, які вже прослухали базові курси економічних дисциплін (економіка підприємства, планування і контроль на підприємстві, основи розроблення бізнес-планів, менеджмент, маркетинг).

2. Необхідно залучати студентів різних спеціальностей або формувати групи (команди) із представників різних спеціальностей.

3. Між установкою на практично-аналітичну сесію та першим і другим днями сесії бажано запланувати по кілька днів на виконання самостійної роботи стосовно пошуку та аналізу інформації (що й було апробовано в цій проектно-аналітичній сесії).

4. На старших курсах частина студентів працює і може вже адаптувати набутий практичний досвід у ході розгляду конкретних проблем.

### **Висновки**

Сучасні випускники розпочинають свою професійну діяльність в умовах жорсткої конкуренції. Навички ефективної комунікації та презентації, техніки аналізу ситуації; уміння діяти в чіткій відповідності до поставлених завдань; здатність до командної роботи та навички організаційного проектування стають вирішальними для вдалого початку професійної кар'єри майбутнього економіста чи психолога (фахівця по роботі з персоналом).

Саме тому актуальність інтерактивних та ігрових методів навчання вже не викликає сумніву. Проте, сучасна система освіти не готова до надання інноваційним методам і формам офіційного статусу наряду з традиційною лекційно-семінарською формою навчання, оскільки потребує глобальної зміни не тільки усталених навчальних планів, а й навчальної політики всієї держави. Однак, час і прагматичне бізнес-оточення сприятимуть ефективній трансформації вищої освіти або відмирання її як соціальної інституції підготовки успішних членів суспільства та його «проресорів».

### **Список використаних джерел**

1. Біскуп В.С. Застосування методу аналізу ситуацій (case-study) в інтерактивних формах навчання / В.С. Біскуп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.sau.kiev.ua/docs/conference\\_internet08/v.s.biskup.doc](http://www.sau.kiev.ua/docs/conference_internet08/v.s.biskup.doc)
2. Галаган О.І. Порівняльна характеристика організаційних структур систем освіти в Росії і деяких зарубіжних країнах / А.І. Галаган // Соціально-гуманітарні знання. – М., 1999. – № 4. – С. 186-187.
3. Засорина Т.Д. Использование инновационных методов преподавания правовых и экономических дисциплин / Т.Д. Засорина // Санкт-Петербургский государственный университет низкотемпературных и пищевых технологий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.open-mechanics.com/articles/139.pdf>
4. Зінченко О.П. Педагогічна інженерія / О.П. Зінченко. – Тольятті, 1997. – 205 с.
5. Кузьміна Н.Ю. Проектно-аналітична сесія як засіб адаптації набутих теоретичних знань на практиці / Н.Ю. Кузьміна, Н.І. Дишлок // Вчені записки Університету «КРОК». – К., 2010. – С. 157-167.
6. Мусаев Даянат Муса оглы Интерактивные методы преподавания истории в вузе / Мусаев Даянат Муса оглы // Журнал научных публикаций аспирантов и докторов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jurnal.org/article/2010/ped23.html>
7. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти // Під ред. Е.С. Полат. – М. : Академія. – 2000. – С. 217-233.
8. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. Ю.П. Сурмина. – К. : Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.